

ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ ИННОВАЦИЯЛАРДЫ СТРАТЕГИЯЛЫҚ БАСҚАРУ

Инновацияны қорғау





Инновациялық технологиялық фирмалардың стратегиясын әзірлеудегі маңызды элементі – олардың технологиялық инновацияларын қорғау әдістерін анықтау болып табылады, яғни бұл – басқа өндірушілермен және бәсекелестермен салыстырғанда артықшылығы бар жаңа технологиялар болғандықтан, кейбір технологиялық инновациялар бәсекеге қабілетті емес. Өйткені бұл технологияның негізінде жатқан этикалық білім сирек кездеседі және оны іске асыру қиын болып келеді.

Фирмаға таланттарды іздестіруде жинақталған бірегей тәжірибе оған бәсекелестерінің иелігіндегі ноу-хауды бере алады. Мысалы, талантты зерттеушілердің бірегей тобы бар фирма білім базасын сирек және қиындықпен елестетуі мүмкін. Дегенмен кейде ғалымдардың өзара әрекеттесуіне байланысты, зерттеу топтарының бірегей мүмкіндіктері пайда болады.

Бұл дегеніміз – білім адамның немесе кез келген басқа топтың әсерінен адамдар тобы өзара әрекеттесуі нәтижесінде туындауы мүмкін дегенді білдіреді. Жеке тұлғалар мен фирмалар көбінесе өз жаңалықтарын қорғаудың құқықтық механизмдерін қолданады. Көптеген елдер зияткерлік меншікке патент, сауда белгісі туралы заңдар, авторлық құқық және сауда құпиялары сияқты құқықтық қорғауды ұсынады.

Дегенмен патенттер, авторлық құқықтар және сауда белгілері зияткерлік меншікті қорғау тәсілдері болып табылады, бірақ олардың әрқайсысы әртүрлі заттарды қорғауға арналған. Патент өнертабысты қорғайды, ал тауар белгісі атауды немесе рәміздерді қорғайды. Авторлық құқық түпнұсқаның шығармашылық жұмысын қорғайды. Мысалы, типтік компьютерде құрамдас бөліктер, патенттермен қорғалған конструкциялар, тауар белгілері және бағдарламалық қамтамасыз ету туралы заңмен қорғалған логотиптер болуы мүмкін.

Көптеген дереккөздерде XV ғасырда ағылшын монархиясы өндірушілер мен саудагерлерге (Корольдің мөрімен мөрленген хаттар) белгілі бір артықшылықтар бере бастаған кезде Англиямен интеллектуалдық меншіктің форматталған қорғалуының негізін байланыстырады. Тауар таңбасы туралы заңдар кейінірек Францияда (1857) және Ұлыбританияда (1862) қабылданды. Сауда белгілеріне қатысты алғашқы халықаралық келісім 1883 жылы Өнеркәсіптік меншікті қорғау жөніндегі Париж конвенциясы арқылы қабылданды.

Патенттер. Көптеген елдерде өнертапқыштар өз өнертабыстарын патентті қорғауға өтінім бере алады. АҚШ-та патент – бұл құрама штаттарда өнертабысты басқа мемлекеттердің өндірісіне, пайдалануына немесе сатылуына тыйым салатын федералдық үкімет берген меншік құқығы болып табылады.

Патенттердің түрлері алуан түрлі болады. Құрама Штаттарда пайдалы немесе пайдалы процесті, машиналарды, өнімдерді немесе материалдардың комбинациясын жасайтын немесе ашатын өнертапқышқа пайдалы патент беріледі. Өнертапқышқа түпнұсқа және декоративтік дизайнға арналған дизайны үшін патент берілуі мүмкін. Өсімдіктің патенты жаңа өсімдік сорттарын ойлап тапқан немесе жаңғыртатын өнертапқышқа берілуі мүмкін. АҚШ патенттік заңнамасына сәйкес өнертабысқа патент үшін 3 сынақтан өту керек:

- Ол пайдалы болуы керек (яғни, қажетті нәтиже беруге, мәселені шешуге, қолданыстағыны дамытуға, жаңа мүмкіндіктерді жақсартуға, ұсынуға немесе әлеуетті көрсетуге тиіс).
- Ол жаңа болуы керек (яғни, бұрын жарияланғанбаған немесе әдебиетпен сипатталмаған немесе бір жылдан астам уақыт бойы қоғамдық пайдалануда болмаған).
- Инновациялары анық болуы керек.

Бұған табиғи заңдарға (мысалы, гравитация заңдылығы) қатысты ғылыми принциптердің ашылуы жатады, олар патенттелмейді. Өйткені олар әрдайым өмір сүрген деп есептеледі.

Патенттеуге жатпайтындар:

- Бір материалды басқа материалмен алмастыру (мысалы, металды пластикпен ауыстыру);
- Құрылғы өлшемін жай өзгерту;
- Затты портативтілеу;
- Элементті баламалы элементке ауыстыру;
- Элементтің пішінін өзгерту.



Баспа материалдары әдетте патенттелмейді, бірақ авторлық құқықпен қорғалуы мүмкін. Мысалы, 1998 жылға дейін бағдарламалық қамтамасыз етудің көптеген алгоритмдерін патентті қорғауға құқығы жоқ – олар авторлық құқықты қорғауға ғана құқылы. Алайда 1998 жылы Жоғарғы сот бағдарламалық қамтамасыз ету алгоритміне негізделген өзара инвестициялық қорларды басқарудың компьютерлендірілген әдісіне патентін бекітті.

Бұл бағдарламалық жасақтамаға және алгоритмдерге арналған патенттік өтінімдердің тасқынынан бас тартуға мүмкіндік берді. 1997–2000 жылдар аралығында бизнес саласындағы бағдарламалар бойынша патенттік өтінімдер 70%-дан астамға өсті. Мысалы, «АМАЗОН» компаниясы тапсырыс беру процесін жеңілдететін «1 қимыл» жүйесін патенттеді. Өнертабысты патенттеу – маңызды мәселе. Өнертабысқа патент алуға өтінім жасаушы өнертабысты қалай жасау және қолдану жолдарын түсіндіріп, оның жаңа өнертабыстың қандай оң нәтиже беретінін білдіруі керек.

Содан кейін патент белгілі бір кезеңде, егер басқа өнертапқыштар патент беру туралы талап қойса (мысалы, патент бұрын берілген патенттерді бұзған деп есептесе), патентке қабілеттілік стандарты сақталса, патент беріледі. Патентті беру туралы өтініштің бүкіл процесі екі жылдан бес жылға дейін созылуы мүмкін. Өткен онжылдықта патент беруді кешіктіру айтарлықтай өсті, негізінен АҚШ пен одан тысқары патенттерге деген сұраныстың тез өсуіне байланысты. Бұл патенттеу жүйесінің тиімділігін жоғарылату үшін қалай реформаланатыны туралы бірнеше ұсыныстар тудырды.

Әрбір елдерде патентті қорғауды реттейтін өз заңдары бар. Бір елде берілген патент басқа елдерде қорғауды қамтамасыз етпейді. Бірнеше елдерде патенттік қорғауды іздейтін адамдар немесе фирмалар осы елдердің талаптарына сәйкес әрбір елде қолданылуы тиіс.

Патенттік стратегияға ауысайық: өнертапқыш патент іздейді деп ойлаймын. Себебі ол өнертабысты жеке өзі жасап, сатқысы келеді. Дегенмен өнертапқыштар мен фирмалар патенттерді әртүрлі тәсілдермен, оның ішінде басқаларға лицензиялау технологиясын және технологияны жақсы пайдаланатын басқа фирмаға патент құқықтарын сату арқылы ақшалай алады. Көптеген өнертапқыштар патентті шығарғанға дейін (бәсекелестердің өз білімдеріне қол жеткізуін болдырмау үшін) өнертабыстың бөлшектерін және құпияларын сақтауды қалайды. Стюарт Грэм мен Дэпак Хегдтің зерттеуі керісінше болды, патент иеленушілердің басым көпшілігі өздерінің патенттік өтінімдерін жарияламай тұрып, оларды жариялауды жөн көреді. Үлкен және кішігірім өнертапқыштар шетелдік инвесторларға және әлеуетті лицензияларға бәсекелестердің агрессивті патенттік талаптарды табу мүмкіндігін шектеуге мүмкіндік беретіндіктен, мерзімінен бұрын ашу үшін артықшылық көрсетті. Бұл әрекеттер кейде «патентті троллинг» деп аталады. Мысалы, патенттің троллі банкротқа ұшыраған компания патентін басқа компанияға сатып алған патентті бұзғаны үшін жауапкершіліктен босатуы мүмкін. Бұл инновацияны елеулі түрде бұза алады және фирмалар патенттерінің патенттерін сатып алатын, патенттік шабуылдар жасалуы мүмкін.

Тауар таңбасы – тауарды басқа бір тауардан ажырату үшін пайдаланылатын сөз, фраза, символ, дизайн немесе басқа көрсеткіш. Көптеген компьютерлерде «ИНТЕЛ ИНСАИД» жазбасы сауда белгілерінің бір мысалы, таныс символ сияқты. Қызмет көрсету белгісі негізінен сауда белгісімен бірдей, бірақ қызмет провайдері өнім емес, әртүрлі.

Көбінесе «тауар белгісі» термині сауда белгілерін де, қызмет көрсету белгілерін де білдіреді. Тауар таңбалары мен қызмет көрсету таңбалары бес сезімнің біреуі арқылы қабылданатын кез келген индикаторда болуы мүмкін. Белгілердің көпшілігі сөздер, суреттер және ұрандар секілді визуальдық көрсеткіштерде бейнеленеді. Дегенмен дыбыс, иіс сияқты пайдаланатын белгілер де (мысалы, белгілі бір компания немесе брендімен байланысты дыбыстар) тіркеледі.

Әрбір елде тіркелу қажеттілігін болдырмау үшін Дүниежүзілік интеллектуалдық меншік ұйымы екі шартпен реттелетін Халықаралық маркаларды тіркеу жүйесін басқарады: Халықаралық белгілерді тіркеу туралы Мадрид келісімшартымен және Мадрид хаттамасымен реттеледі. Мадрид келісіміне немесе Мадрид хаттамасына сүйенген елдер Мадрид Одағының құрамына кіреді. Мадрид одағының елінде тұратын, азаматтығы бар немесе мекемені қолдайтын кез келген тұлға осы елдің сауда белгісінің кеңсесінде тіркелуге және Мадрид Одағының басқа мүше елдерінде үміткер таңдаған халықаралық тіркеуді алуға құқығы бар.



Мадрид келісімі Мадрид одағының бір бөлігі болып табылады. Мадрид одағын елінде тұратын азамат немесе қолдайтын кез келген тұлға, елдің сауда белгісі кеңсесін тіркеу және кандидатты таңдай алады. Мадрид одағы басқа да мүше елдерде қорғауды қамтамасыз етеді, халықаралық тіркеуді алуға болады.

Авторлық құқық – авторлық құқықты қорғау нысаны. Құрама Штаттарда түпнұсқа әдеби, драматикалық, музыкалық, көркемдік және басқа зияткерлік еңбектер авторлары авторлық құқықты қорғауға ие болады. Тауар таңбалары сияқты, авторлық құқықтар жұмысын заңды түрде қолдану арқылы қорғалады.

Патенттер мен тауарлық белгілер болған жағдайда, халықаралық авторлық құқық туралы заңның жұмысы тек белгілі бір аумаққа ғана қатысты. Өкінішке орай, заң әлемде қорғаныс күшіне ие емес, тек қана аталған елдерде қорғау процесін жеңілдету үшін халықаралық авторлық шарттардың негізінде. Берндік әдеби және көркемдік меншікті қорғау одағы – (Берн конвенциясы ретінде белгілі) ең маңыздысы.

Зияткерлік меншікті қорғау кезінде фирмалар коммерциялық құпия ретінде ақпарат сақтай алады. Мысалы, компания сусындар шығарады, бұл сусынның формуласы патенттелмейді, сондықтан да бұл формула коммерциялық құпия болып саналады. Ақпарат та коммерциялық құпия болып саналады, егер ол экономикалық жалға алу (рента) түрінде компания үшін айрықша артықшылықты ұсынса және құпиялығы сақталған жағдайда ғана құнды болып қалады.

Коммерциялық құпиялардың мысалдары компания клиенттері туралы, маркетингтік стратегия немесе өндіріс процесі туралы ақпаратты қамтуы мүмкін. Коммерциялық құпия туралы заң мұндай ақпаратты заңсыз пайдаланудан қорғайды. Ақпаратты бірыңғай сауда құпиялары туралы Заңға сәйкес коммерциялық құпия ретінде білу үшін төмендегі үш критерийді орындау қажет.

Сауда құпиясы туралы заңға сәйкес:

- Ақпарат жалпыға белгілі болмауы немесе құқықтық әдістер арқылы оңай анықталмауы керек.
- Ақпарат оның құпиялығына байланысты экономикалық маңызды болуы керек.
- Сауда құпиясының иесі осы ақпараттың құпиялығын қорғау үшін тиісті шаралар қабылдауы тиіс.

Егер ақпарат осы критерийлерге сәйкес келсе, бірыңғай сауда құпиялары туралы Заңда оның иесі осы ақпаратты үшінші тұлғалардың пайдалануына тыйым салуға құқылы, әйтпесе, коммерциялық құпияларды пайдаланудан пайда алу мүмкіндігіне ие болады. Көптеген АҚШ штаттарында, бизнес иелері екінші тарап коммерциялық құпияларды ұрлап кеткен деп санаса, олар сотқа құпияларды одан әрі пайдалануға тыйым салуды сұрай алады, сондай-ақ, коммерциялық құпияларды дұрыс пайдаланбау үшін шығындарды талап ету құқығына ие болады. Мысалы, 2002 жылғы қарашада «ПРОКТЕР ГЕМБОЛ» компаниясы «ПОДЛАТШ» корпорациясына «ПОДЛАТШ»-тың қағазды сүлгілері мен мата өндірісін жасырын сауда әдістерін ұрлап, «ПРОКТЕР ГЕМБОЛ»-ден екі сарапшыны қағаз шығаруға дейін ұрлап отырғанын талап етті. «ПОДЛАТШ» – дәретхана қағазы, маталар, майлықтар және қағаз сүлгілердің негізгі өндірушісі. 2003 жылдың наурызында екі компания да коммерциялық құпияны сақтау шарттарын сақтай отырып, сотты алып тастау туралы келісімге келді.

Кейде технологияларды қорғау өте қажет болмайды, бірақ керісінше, фирмалар өздерінің үстем жағдайында рейтингтерін жоғарылату үшін өз технологияларын либерализациялауды қалайды: неғұрлым көп технологиялар қабылданады, соғұрлым бағалы болады. Бұл табиғи монополияны құрудағы жеңіске әкеледі. Стандартты бақылайтын фирма монополиялық жалдаудың артықшылығын пайдалана алады және өзінің жеке және онымен байланысты салаларын айтарлықтай сәулеттік бақылауға ие болуы мүмкін. Осылайша фирмалар өздерінің технологияларын еркін таратады (мысалы, ашық бастапқы бағдарламалық жасақтама арқылы). Оны таратуды тездету және өздігінен қолдау көрсететін кері байланысты бастау – бұл үстемдікке әкелетін әсер.



«ВИНДОУС МАЙКРАСОФТ» компаниясы осы стратегияны жүзеге асырудың үлгісі болып табылады. Бұл нарықта дербес компьютерлердің операциялық жүйесіне басым болып келеді. Ол компьютердің аппараттық және бағдарламалық жасақтамасы арасындағы интерфейс ретінде қызмет етеді. Бұл – дербес компьютерлердің эволюциясын архитектуралық бақылайтын компания.

Дәрісте қолданылған материалдар:

1. Strategic Management of Technological Innovation, 5th edition, Melissa Schilling кітабынан алынған.